

6.1. BŪDVARDŽIŲ REIŠMĖ

Būdvardis – kalbos dalis, reiškianti daikto ypatybę. Visos būdvardžio gramatinės formos rodo ypatybės priklausymą daiktui ir dermę su daiktavardžio formomis bei reikšmėmis. Paprastai būdvardis sakinyje eina derinamuoju pažyminiu (*gėras mokinys, graži gėlė, medinis stalas, juoda spinta*) arba vardine tarinio dalimi (*Jonas didelis, o Petras dar didelis. Mergaitė jau sveikà.*). Net ir tais atvejais, kai svetimi daiktavardžiai neturi giminės, skaičiaus ir linksnio galūnių, būdvardis rodo jų giminę, skaičių ir linksnį: *skanūs ragū, erdvì fojė, erdviojè fojė, sėnos lèdì, júodas taksì.*

Būdvardis pažymi daiktavardžio giminę, kai daiktavardžio forma giminės neskiria (*tikras pabaisa, tikrà pabaisa, sėnas kerėpla, senà kerėpla*) arba kai vyriškosios lyties asmenis reiškia žodžiai su moteriškosios giminės galūnėmis (*gėras dėdė, sėnas dailidė*). Šie pavyzdžiai rodo, kad derinimas ne paprastas galūnių sutapimas ar atitikimas, o derinamojo žodžio prasminis ryšys su savarankiškuoju žodžiu.

Būdvardžių reiškiamos daikto ypatybės nevienodos: vienos vidinės, kintamos, įvairiai vertinamos ir keičiamos, pvz.: *gėras vaikas, gražūs óras, protinga móteris*. Vieniems tas pats daiktas gali būti *gėras*, kitiems – *labaĩ gėras*, trečiuoms – *apýgeris*, o dar kitiems – *geriáusias*. Pagaliau tas pats daiktas vienomis aplinkybėmis gali būti *gėras*, o kitomis – *blõgas*. Tokie būdvardžiai, kurių reiškiamą ypatybę yra kintama ir gali būti įvairiai vertinama, vadinami **kokybiniais**.

Kiti būdvardžiai reiškia ypatybę, griežtai apibrėžtą santykio su kitais daiktais ir reiškiniiais. Ji visiems ir visais atvejais ta pati, pvz.: *medinis stãlas* (man, tau, jam; vakar, šiandien ir visada, nei mažiau, nei daugiau), *vakarinis laikraštis, píeniška sriubà, vilnõnė suknėlė*. Šie būdvardžiai vadinami **santykiniiais**. Visi jie yra dariniai.

Santykiniai būdvardžiai neturi kokybiniais būdvardžiams būdingų požymių: laipsnių, įvardžiuotinių formų, nederinamosios būsenos formos (bevardės giminės); iš jų nedaromirieveiksmiai su *-ai, -yn*, priešdėlių *apy-, po-*, priesagų *-okas, -ytis* vediniai.

P a s t a b a . Ir kokybiniai būdvardžiai kartais gali neturėti kokio nors gramatinio požymio, pvz.: *nėščia, bergždžia, gyvas* „dar nemiręs“, *kniūbsčias* ir kt. nelaipsniuojami, nes tai nesuderinama su tikrove, bet potencinė laipsniavimo galia yra, pvz., *beįgdžias darbas, beįgdžios pastangos* gali būti įvairaus laipsnio. Taip pat *gyvas* „vikrus, judrus“ (*gyvas – gyvėsnis – gyviáusias*). Tie kokybiniai būdvardžiai, kurie dėl aiškių priešasčių nelaipsniuojami, nuo santykinių vis tiek atsiskiria galėjimu turėti įvardžiuotines formas (*bergždžioji, nėščioji, kniūbsčiàsis, gyvãsis*).

Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. Nuo morfologijos iki reikalų raštų, sudarė Petras Kniūkšta, Vilnius: Šviesa, 2004.